

DE NEDERLANDSCHE SPECTATOR.

UITGEGEVEN ONDER MEDEWERKING VAN

Dr. R. C. BAKHUIZEN VAN DEN BRINK, M. F. A. G. CAMPBELL, Jhr. Mr. J. DE WITTE VAN CITTERS, J. J. CREMER, Cd. BUSKEN HUET,
A. ISING, G. KELLER, L. MULDER, Dr. D. J. STEYN FARVE, P. J. B. C. ROBIDE VAN DER AA, DE OUDE HEER SMITS,
Mr. S. C. SNELLEN VAN VOLLENHOVEN en Mr. C. VOSMAER.

De uitgave geschiedt wekelijks, op Zaterdag, bij D. A. THIEME te Arnhem, en MARTINUS NIJHOFF te 's Gravenhage. Aan laatstgemelde gelieven alle stukken, de REDACTIE betreffende, franco in te zenden.

Prijs per drie maanden f 3.—, franco per post f 3.15. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentien worden berekend tegen 10 Cents den regel, behalve het zegelregt. Buitengewoon groote letters worden berekend naar de plaats, welke zij beslaan.

Inhoud. — *Te Wolfhezen*, door J. J. CREMER. — Berigten en mededeelingen. — *De beroemdste hel*, door J. J. DE WITTE VAN CITTERS. — *Achter de gordijn*, door K.

TE WOLFHEZEN.

HERINNERING MIJN ONTSLAPEN VRIEND, DEN KUNSTSCHILDER P. L. L. OERDER GEWIJD.

door

J. J. CREMER.

Gij zijt niet meer, mijn goede vriend Pieter. De levensvijand tastte u aan en ofschoon men u ook overwinnaar waande in den heeten kamp, de wonde u toegebragt zij was te geweldig en in de armen van onzen braven leermeester, uw trouwsten vriend en geestverwant, gaaft gij den jongsten snik.

Oerder, mijn ontslapen vriend, al is het mij ook als stond gij daar nog, met uw gul en blozend, trouwhartig gelaat, toch — toch kan ik niet meer tot u spreken zoo als voorheen, maar — wanneer ik in vlugtige trekken aan anderen verhalen ga, wat mij vroeger en onlangs het schoone Wolfhezen te zien, te hooren en te gevoelen gaf, dan zal het mij zeker nog dikwijls zijn als sprak ik tot u, en als ik dan tevens, doch ongemerkt, een lover kan neerleggen op uw eenzaam graf, dan heb ik voldaan aan de behoefte van mijn hart, want ook gij mijn vriend, — hoezeer wij in geloofsrigting van elkander verschillen mogten — ook gij hebt mijn oog helpen rigten op de schoonheden van Gods prachtige schepping, en mij, in u zelve den reinen mensch doen waarden, ongeacht den vorm — den immer gebrekkigen vorm zijner Godsvereering op aarde.

Daar klonk in de jongste dagen een stem door het land, een stem wier weerklank was: Op, Christenen! doscht u in feestgewaad; spoed u naar Gelderland's lustoord; gij zult er een feest vieren, een nieuw, een heerlijk feest: den heiden ten zegen, uw ziele ten heil, den drieënigen God ter eere! En de roepstem werd vernomen, en de geest der roependen werd verstaan, en duizenden uit vele oorden des lands, zij maakten zich op en spoedden zich voort naar het schoone woud.

Duizenden! en onder die duizenden zoo velen in het vaste geloof, dat de adelbrief der regtzinnigheid aan hen was verleend,

de adelbrief door God zelve geteekend met de pen der genade, en die gedoopt in het dierbare bloed van zijn heiligen zoon. Dooh onder die duizenden was er één, één dat weet ik zeker — die zulk een geestelijken adelbrief nog niet had ontvangen, en door iets anders naar dat schoone oord werd getrokken dan die duizenden ginds.

Wolfhezen was hem lief. Hoe dikwijls zat hij er neder om boom en blad en 't klare beekje langs de blanke heuvels in groenen zoom, naauwlettend te bepieden, en ook te schetsen in verwen ofschoon met zwakke hand.

En niets, niets stoorde dan de plegtige stilte die er heerschte, want zelfs het bijna onhoorbaar gemurmel der beek, het lieflijk gekweel der vogels in 't ronde, het klagend gekor der wondduif van verre, 't geritsel door 't loof van den vallenden eikel, en 't vlugtig gekrak van het doode takje als het eekhoortje rondsprong in 't eikenhout; zij zelfs, die zoete stemmen der natuur, ze smolten in één met die plegtige stilte, tot het lieflijkst accoord.

En, als een ander geluid den jeugdigen schilder een enkele reize deed opzien van zijn arbeid, dan was het, wanneer het schokken der kleine met plaggen beladene kar hem wekte, terwijl zij daar ginder, door den statig-stappenden trek-os, over het aardige beekbrugje werd voortgetrokken, of ook, wanneer het zachte gekling-klang der klokjes hem trof, als Harm „de scheper” aan gene zijde der beek zijn kudde voorbij dreef, en de schapen — in deze landstreek zoo goed met schilders als schepers bekend — niet aarzelden om ter lessching van hun dorst den beekheuvel af te dalen, terwijl de blanke kiezels hun fijne pootjes reeds vooruit rolden en plassend in den helderen vliet, er parels deden opspatten van vloeiend kristal.

Ja, Wolfhezen was hem lief want de natuur is er heerlijk en schoon! — Schoon, verheffend schoon bovenal in den morgen in den vroegen morgen:

Als bij 't lieflijk voog'len kweelen
't Luchtig morgenkoeltje suist,
En bij 't pooplen van de abeelen,
't Vaarkruid boven 't beekje ruischt.

Als er blauwe nevels dwalen,
Ginds waar 't woud zijn toppen beurt,
En de zon met de eerste stralen
't Zilveren web der heide kleurt.

Als de boekweit geurt vol zoetheid,
En het beiteje u gonst in't oor:
D'aard is vol van 's Heeren goedheid
Looft zijn naam all' eeuwen door.

En in zulk een morgen was het dan vreemd dat er een traan welde in het oog van den jongeling en dat er een woord, uit den diepsten grond des harten geweld, aan zijn lippen ontvlood, een enkel woord...

Pieter, gij hebt dat woord niet vernomen. Dat behoeft ook niet. Maar — wanneer wij wel eens voor een wijle poozend van den arbeid, het penseel lieten rusten en ik u onwillens verrassen moest terwijl gij achter een heuvel verscholen, ter neerlaagt op de bruine hei, en er in uw bijbeltje laast, met een zoo ongehuichelde vroomheid op uw goed gelaat, zeg, hebt gij dan ook misschien gebeden voor het zielenheil van uw jongen vriend, den armen verdoolde, die — daar buiten — niet las in een bijbeltje en niet gelooven wilde wat gij voor eeuwige waarheid hield? Ja, ik weet het, gij hebt gebeden, maar ook, en dát, dát was uw waarachtigst gebed: gij hebt gewerkt. Nooit! neen nooit zelfs bij vrolijke scherts heeft een onrein woord uit uw mond den reinen dampkring bezoedeld; altijd hulpvaardig, altijd voorkomend stond gij den jongeren leerling terzij, en immer goedaardig en stil, ook dan wanneer gij worsteldt met de kunst die u lief was — de menschen weten niet wat daarmee te worstelen valt — misschien zelfs worsteldt met uw ligchaam er bij, heeft hij geen wrevel in u bespeurd; slechts eenmaal uw toorn... Maar, inderdaad dat was een al te groote, een overdreven ijver, mijn goede Pieter, immers de naam van uw God werd daar niet gelasterd, en toch, ook zelfs voor dien toorn... ik zou er u gaarne de hand nog voor drukken.

En onder de duizenden die zich opmaakten om het Zondingsfeest te vieren was er dan één, die niet opging zoo als de groote schare, gewekt door geestverwantschap en in gloed voor het doel — al zou hij wel gaarne het rijk der liefde prediken „beginnende van Jeruzalem” en al vindt hij het denkbeeld verheffend schoon den Schepper een lofflied te zingen in zijn prachtigsten tempel de reine natuur. Neen, hij maakte zich op en voor 't grootste deel, om zijn dierbaar Wolfhezen in den vreemden toot te zien die aan vervlogene eeuwen herinnert, om zich met eigen oogen te overtuigen of dat feest — naar sommige

meening — de plek niet ontwijden zou die hem immer toelachte als een reine maagd vol onverwelkbare schoonheid.

En de nacht wekte hem van zijn leger, en de vroege morgen groette hem als hij aan den oever van den breeden Maasstroom door het kleine raampje van den spoorwagen heen, de golfjes zich allen in graauwen nevel zag voortsjoeden. Heden in den nevel, morgen in het glanzende licht der zon, bij stilte of storm, 't zij grooter of kleiner, 't zij helder of troebel, — zij allen van denzelfden oorsprong vlietend naar dien oorsprong terug, naar den eindeloozen Oceaan....

En het werd een schoone — al werd het geen heldere dag.

De feesttrein snelde voort, en zijn breede blanke pluim van stoom golfde met hem mee, en wuifde den nieuwsgierigen langs zijn pad een vrolijk „vaartwel" toe.

En ik — in mijn hoekske gezeten, terwijl ik mijn oog liet weiden over de bonte reijen van mannen en vrouwen, van jongen en ouden, daar hoorde ik weer in 't gestoot van den wagen die droevige profetie: „Wat zult gij een huich'lende vroomheid zien!"

Maar neen — in waarheid ik zag ze hier niet. Die burgerman met zijn witten das lachte mij vriendelijk groetende toe, en op mijn „Donker luchtje mijnheer," meende hij: „Dat het nog op kon klaren," och, doodeenvoudig: dat het nog op kon klaren. En „de lange gezigten," ik zag ze niet; en de „smachtende blikken ten hoogen," neen waarlijk ik bespeurde ze nergens; de vrolijkste verwachting las ik op de meeste dier aangezigten; ze praatten en lachten, doch stemmig bedaard; ja inderdaad, het waren menschen! gewone doch fatsoenlijke menschen.

En eensklaps — daar was voorzeker een wenk gegeven, kwam een ernstiger plooi op veler gelaat; de mannen ontblootten het hoofd, de vrouwen zagen stil voor zich heen, en de snorrende, dreunende spoorwagen weerklonk van het zuiver aangeheven psalmlied:

Looft den Heer want Hij is goed,
Looft Hem met een blij gemoed,
Want Zijne gunst alom verspreid,
Zal bestaan in eeuwigheid.

Dat was vreemd niet waar in dien wagen?

Pieter, wat zoudt er genoten en helder hebben meegezongen; en gij mijn vriend de profeet, die in uw gelooven zoo hemelsbreed verschilt met de volgelingen der Dordtsche vaders, ja, ik weet het, waart ge daar tegenwoordig geweest, ook gij zoudt het hoofd ontblooten en welligt hebben meegestemd in dat lied ter eere van den Eeuwige, van Hem, die — ja bij vele namen door Zijne schepselen wordt genoemd, doch voor de uiting van wiens naam alle aardsche taal te arm is en alle aardsche wijsheid te gering om dien naar eisch te bepalen. Ja, gij stemt het mij toe, sectenhaat of blinde partijzucht alleen zal wrevel gevoelen bij de uiting van eens anders waarachtig godsdienstig gevoel, terwijl slechts een

bittere ervaring er toe leiden kan om al aanstonds haar oprechtheid te verdenken; gij stemt het mij toe, slechts de lichtzinnige kan er spotten waar door stervelingen, den Formeerder van millioenen werelden, den Voeder van legioenen biljoenen schepselen, hoe onvolkomen dan ook, het: Looft, looft Hem! wordt toegebracht.

En de trein snelde immer voort, en een vrolijke maar opgeruimde stemming bleef ongestoord in dien wagen heerschen.

Behalve den reeds genoemden burgerman, bestond het klupjen het meest in mijn nabijheid gezeten, uit een paar oude jufvrouwen, een zoon uit den ambachtstand en een viertal meisjes met stemmige, niet onaardige — ja twee er van zelfs met geestige gezigtjes. En waarlijk, dat klupje het onderscheidde zich door een onderlinge hartelijke gulheid waarvan ook de vreemden de meest tastbare bewijzen ontvangen mogten. Ik weet niet watschatten van proviand ons vriendelijk dringend met een: toe maar! werden aangeboden en — of ook een wenk voldoende was om daarvoor den dank te betuigen, een kleine versnapering mogt niet versmaad maar haastig worden aangenomen.

En na het genot en wat kout over 't weer en de heerlijke landstreek waarheen men ons voerde, vervulde op nieuw een psalmlied den trillenden wagen. En al zag ik ook nu, en straks, en tot den einde toe bij ieder lied dat weerklonk, de groote blaauwe oogen van het blondste der meisjes voortdurend van reine geestdrift schitteren, toch las ik op sommige aangezigten bij het derde of vierde lied een zekere vermoeienis een....

Maar gij begrijpt wat ik zeggen wil; de man verstond mij ook toen ik hem opmerkte, dat men dien dag nog zooveel zou moeten zingen en of de stemming die zij op Wolfhezen wenschten, niet reeds te veel verzwakt zoude zijn, indien...?

Ja, hij gevoelde dat zeer goed, en — hij zou maar eens een sigaartje opsteken. Weet u, maar ze zongen zoo gaarne, en straks dan zouden zij dit — dit lied eens aanheffen: „Het betere vaderland" dat was zoo schoon, en de wijs: bijzonder!

En de vriendelijke man al vond hij het lied ook zoo schoon, hij wilde het toch den vreemde wel toegeven: ja — dat het vaderland voor de ziel toch eigenlijk in de eerste plaats, reeds de aarde moest zijn, en, dat het heigen en zuchten naar een beter vaderland inderdaad ondankbaarheid aan den Schepper mogt heeten, aan Hem, die den hemel wel zeker reeds op aarde vestte voor hen die maar goed verstaan, dat de hemel der ziele is: **DE VREDE VAN EEN REIN GEMOED.**

Ja, al vond hij het lied toch schoon, hij wilde wel toestemmen ook, dat het uitzigt der ruste in het Jeruzalem daar boven „de stad voor Gods bruid met de straten van goud" toch eigenlijk geen ruste zou zijn in den zin van aarsche ruste.

Neen, ziet u, na dat vier malen: rust, rust! rust, rust! volgde de bepaling: Hemelsche rust!

Maar — zoo meende ik weder — of het dan toch niet beter zou zijn, ~~den zin~~ der menschen voor hier en voor eeuwig op te wekken, in stee tot die hemelsche rust — tot een hemelsche WERKZAAMHEID?

Ja — ja, dat kon wel waar wezen, maar toch het was een mooi gedicht dat „betere vaderland," en de wijs! en de meisjes moesten straks maar eens aanheffen, doch — niet te hoog.

En het gezang klonk — ofschoon wat eentoonig, toch lief, en toen het geëindigd was toen knikte ik den zangers toe, en de meisjes namen de bijvalsbetuiging gaarne met een zedig glimlachje aan, en de man die haar leermeester was, hij zeide half lagchend en hoofdschuddend meteen, dat het toch wel wat hoog was geweest: het blondje stonden er de tranen van in de oogen.

Of hij bedoelde dat het lied voor mij, den schijnbaar ongeloofige, te hoog was, ik geloof het niet, dat velen het meenen zullen dat weet ik zeker, wij willen er niet over twisten, in den spoorwagen was er ook geen twist, 't was er harmonie tot den einde toe.

De feesttrein doorsneed de laatste steil afgestoken spoorwegheuvels, reeds vroeger door de meesten der hollandsche feestelingen, met de verrukking der nieuwigheid, als hooge bergen begroet; nog een psalmlied werd gezongen en het snijdend gefluit van den salamander weerklonk door Wolfhezens dreven.

Het is een steeds dalende straatweg die van het kleine station door de breede, ten deele ontginde en golvende heivlakten heen, naar Wolfhezens paradijs voert. Straks zult gij het betreden. Maar nu.... Zie, zie mij die schare eens aan!

Hier op dit heuveltje geklommen, hier ziet gij dien golvenden straatweg met duizende menschen overdekt, gelijk aan een bontkleurig lint dat voortfladdert naar ginder.... verre.... tot aan het groene woud.

Welk een ontzettende menschenmassa op dezen anders zoo stillen weg der groote heerlijkheid. En nog altijd voert de stoom er nieuwe feestelingen aan, die — even als wij nog kort geleden — er vrienden ontmoeten waarmee ze zich voortsjoeden naar het doel van hun verren morgentogt.

En ook ik, mijn dierbaar plekje, ook ik betrad u dan weder, maar nu in 't midden dier bonte menigte en mijn oog....

Maar stil; wat zoudt gij wel gezegd hebben mijn Pieter, indien gij al aanstonds op den oever van het beekje nabij den schoonen eikengroep die voor de hoeve staat, dien langen blaauw geverden broodkraam ontwaard hadt. Ik weet het, gij zoudt verdrietig zijn geworden en den blik hebben afgewend, om liever regts te turen naar de bruine hei met de schaapskooi op den top, en 't geboomte van verre, waardoor de beek zich voortsjoedt om lager — veel verder in 't stille dorp, het molenrad te doen kleppen. Of wel gij zoudt den blik voor u uit gerigt en u vermeid hebben in het

frissche groen van het akkermaalshout waarin de straatweg zich al slingrend verschuilt. Nietwaar, die houten kraam, gij hadt haar gewis ontwijding van dit schoonste oord genoemd, maar toch, toch zoudt ge de menigte zijn gevolgd en het ongelukkige voorwerp zijn voorbij gegaan dat den mensch zoo krachtig aan zijn menschelijkheid herinnert, om mij toe te geven in 't eind, dat er toch bezwaarlijk een betere plek voor ware te vinden geweest, en dat, waar vele menschen bij elkaar zijn gekomen, zelfs in de schoone natuur, al ligt een wanblank geboren wordt.

Voor u wien Wolfhezens schoonste gedeelte nog onbekend is, voor u wil ik er met de pen een flauwe omtrek van schetsen.

Op een groot kwartier afstands van de plek waar wij langs den golvenden straatweg zijn aangekomen, ontspringt in een kleine vallei der heide op den zoom van een sparrenbosch, de straks genoemde beek.

Door dat sparrenbosch heen — welke plek gij niet zult vergeten — kronkelt het, met twee armen die zich echter al spoedig vereenen, in de diepte voort, van het Oosten naar het Westen, en, als wij blijven op zijn linkerover — dewijl die oever ten Noorden het schoonste deel der streek en ook het feestterrein bepaalt — dan treden wij op den heuvelrug langs zijn boord het mastbosch door, en grijpen wel eens naar de groene struiken wanneer de voet, bij een golving van den grond dreigt uit te glijden op de bruine mossige hei, zoo mild met dennennaalden bezaaid.

Reeds hier is het schoon; doch verder!

Steeds volgend het immer kronkelende stroomje ter regterzijde, is het niet langer een mastbosch dat uw pad beschauwt. Zie, de blanke abeelen ze stoeijen door een met beuk en met eik, hier opschiepend uit het digtst geblaart, daar met den ruig bemosten voet in den groenen oeverzoom.

En dan, terwijl het beekje bij elken kronkel als wegschuilt in slingerend braamen struikgewas, terwijl het omlaag de breedgewiekte varen kust en dartelt door de biezen heen, dan wordt het woud — ofschoon niet digter, steeds schooner van vorm en van tooi en stralen de beekheuveld steeds rijker in kleurenpracht.

Zie — het fijne, graauw-blanke zand, het breekt en het soherst er al meer en meer door het fulpen tapeet, smalle paadjes zich banend langs den oever, 't zij hooger of lager, naar boven of onder, vriendelijk lagchend tegen het malsche groen der lage plantjes waarin de bosch-beschuilt, jubelend tegen den zwartbruinen zoom waarboven het paarsch-rosse heibloemje troont, schaterend waar zijn glinsterende kiezels als stoeijen met het goudgeele mos, stil zich schamend in 't eind waar de hel-witte berk zoo slank zich verheft en met de zilveren blaadjes victorie kleppert hoog — hoog in de blaauwe lucht.

En — als gij nog altijd voorttreedt met het beekje ter regterzijde door die prach-

tig schoone natuur, en nu eens een berk of een beukenstam ontwaart die door den storm, 't zij met de kruin in den vliet, 't zij van gindschen heuvelvoet tegen de helling naar dezen kant werd neergeworpen, dan treft u mede al spoedig — niet ver van een kleine ruimte in het bosch — de zware, nu schier vermolmdabeel die er reeds vele jaren ter nederligt.

Pieter, wij hebben hem gekend toen hij zich stout verhef op zijn prachtigen stam en de reuzenarmen beschermend uitbreidde in 't rond en de schoonste en krachtigste zoon scheen van 't gansche woud. Gij weet het nog, daar was een verborgen kanker in zijn binnenst, en — toen de storm eens loeide door het bosch, toen smakte hij den schoonen forschen boom ter aarde, en wij kwamen er en stonden bij den gevallen stam, en zagen elkander droevig aan, maar toch, nietwaar — het was een schoone studie.

Ja zeker, zulk een gevallen grootheid is een schoone studie!

Met een weemoedigen blik naar den vermolmden boom gaan wij verder, mijn lezer, bij een sterkere kromming der beek de straks genoemde ruimte door — waaraan ik u vlugtig herinneren zal — en naderen ongemerkt Wolfhezens bekoorlijkst gedeelte.

Nietwaar, bij iedere nieuwe bogt van het beekje vertoont zich als 't ware een schooner tafreel. De zandheuvelds aan beide zijden zijn nog rijker in afwisseling van lijnen en tinten, nu eens stijl dan weder zacht-glooiend afdalend naar de beek, ginds — aan de overzij, ten deele gevangen in de schaduw van den prachtigen beukenboom wiens zware wortels nu eens naar boven worstelen om even het zonlicht te zien en dan weer schuilt te gaan in het graauw blanke zand; hier — de heuvel waarop gij treedt — dartelt in het volle licht der stralende zon, de heuvel met zijn sprietjes en takjes en bloempjes die vaak zich al glanzende buigen.... over donkere diepsels.

En dan als gij den blik een honderd schreden ver, ter linkerzijde naar den hooger en heuvel wendt — den heuvel dien wij een berg willen noemen — dan weiden uw oogen door een frissche vallei met een zachte golving naar dien bergrug omhoog, en — gij weet niet wár gij u 't allereerst een wijle tot rusten zoudt neder-vleijen.... Daar ginds, op de helling van den ros-groenen berg, in 't lommer van eik en van beuk, van berk en grove dén, als de zon er toch spartelt door takken en blaren en gouden glansen strooit in het groene boschbessendal.... Of hier, met het oog langs het aardige beekbrugje heen naar de hoeve in groenen krans gesloten, de hoeve die uit haar witte schouw een teeder rookzuiltje langs het donkere eikenloof doet opkronkelen, ten hoogen hemel.

En — schier turens moe naar dat rookzuiltje uit de schouw, zie ik ter linkerzij onder het zwaar geboomte aan het eind van den bergrug, een zonderling tafreel.

Met helm en werpspies gewapend, het

zwaard in den gordel en den pijlkoker over den schouder, armen en beenen naakt en de voeten ongeschoeid, staan daar forsche gespierde mannen om een steenen altaar in wijden kring geschaard.

Zie, meer nabij het altaar daar staan met kaal geschoren kruin in witten tabbaard de priesters van Wodan, de handen ten hoogen geheven, straks neervallend op de kniën en kreeten slakend door de echos weerkaatst.

En het droevig gekrijt van een zuigeling wordt overstemd door die kreeten der priesters en door de Wodan-gewijde liederen hunner heilige barden.

En digte rookwolken stijgen op van het altaar en dwarrelen voort langs stam en langs takken, en zeulen in het digt geblaart, en kleuren het morsig graauw. En hoor, een snijdende gil glijdt raauw van den bergtop naar beneden; een jonge vrouw met opgescheurde kleding, de lange blonde haren wild golvend langs naakte schouders en vollen boezem, een houten kruis in de dreigend gehevene hand, zij staat er en deinst op de helling terug. „Mijn kind! mijn kind!” krijt ze op zielverscheurenden toon: „Op Franken, wraak! Jezus Christus wraak! Wodan zij vervloekt! Zijn priesters vervloekt! Wraak, wraak voor mijn kind!” En zie, dan rijt ze me scherpe nagels heur boezem in bloed en ijlt den bergrug af op priesters en altaar toe en... Ik zie haar niet meer.

Een ander tafreel en meer van nabij treft mijnen blik.

Een ontelbare schare van mannen en vrouwen, ten deele achter het struikgewas verscholen, ze staan of liggen er in bonte maar vast opeen gedrongen groepen, het oog schier allen naar een en hetzelfde punt gericht.

Hun kleding herinnert aan Neerlands roemrijkst verleden, de mannen in digt-gesloten wambuis, in wijden broek en strak om het been geslotene hopen, de vrouwen in haar stemmig gewaad.

Sommigen der eersten in rijkeren tooi, den korten mantel van fluweel op den schouder, doch even als allen de hoofden ontbloot, de eersten den laag ronden hoed in de hand, de laatsten den fulpen barret met golvende pluimen.

En dáár nabij den forschen eikenboom, daar staat op een lage vierkante kar een man in zwarten tabbaard. Zijn stem bereikt ook den uitersten zoom dier schare waar de jonge moeder ter nederzit en — luisterend steeds, haar zuigeling laaft; tot daar, waar de krachtige man den grijze ondersteund en aan de andere zijde het jongske weerhoudt dat, tastend naar bramen, zich reeds de vingertjes kwetste aan de nijldige prikkels.

Een zoete vrucht in scherpe dorrens

Ja, zie maar, die lieden met zinkroer en zijdgeweer of ook met bus en hellebaard gewapend — op verren afstand ginds en her verspreid, zij houden de wacht, want hoor, die man daar in 't zwart, hij spreekt er op diep doordringenden toon — van de ure die gekomen is waarin tribulatiën en perikelen dreigen den uitverkorenen Gods, en de Antichrist strijd voert tegen de gezalfden des Heeren. Hoor, hij roept steeds met luider stemme:

Mannen broeders! wandelt als kinderen des lichts, vervloekende Satan en zijn ongerechtigheid; wandelt in de liefde onzes Heeren Jesu Christi, maar óók, maar óók omgordende uwe lendenen en heffende het zwaard tegen hen die afhoereren van den eenigen God, en valsche goden offeren voor Zijn heilig aangezicht. Mannen broeders! vreest den strijd niet; noch vervolging, noch naaktheid, noch honger, noch dorst, want neen, gij zult niet hongeren noch dorsten in eeuwigheid. En gij vrouwen en jonge dochters! murmureert niet tegen den Heer uwen God; wat zoudt gij klagen en weenen, al zaagt gij uw vaders en broeders, uw echtgenooten of ook uw beminden ten mutsaard gesleekt. Op! op dan! zijt moedig en fier; ducht de woede der Isebels niet. Hoort, hoort! Israels bazuine weerschalt langs Jericho's muren, en Babylon zal vallen voor het woord van den Heer uwen God. Geliefden! broeders en zusters! zingt den Heere in ootmoedigheid uwe psalmen, totdat de ure komt, de ure der persecutie, maar dán ook: strijdt, strijdt...

Doch zie, daar wenden zich aller oogen naar den uitgang van 't woud: musketvuur en wapengekletter weerklinkt er. Strijd...!

Ha! 't is voorbij. Dat waren droevige tafereelen. Neen, gedroomd heb ik niet want het kronkelende rookzuiltje uit de schouw van Wolfhezens hoeve hield ik steeds in het oog. Maar toch is het mij alsof ik... droom, voortdurend droom. Is dit dan inderdaad het vreedzame plekje zoo schaarsch door een menschenvoet betreden, het oord waar de hoorbare stilte u slechts wijst op de oneindige schoonheid dezer prachtige natuur.

Ja, mijn dierbaar Wolfhezen, gij zijt het wel. Uw heerlijk bosch, uw bergrug en beekheuvel, ik zie ze, maar nu — en in volle werkelijkheid, met ontelbare menschen-groepen gestoffeerd, met duizende menschen die daar dwalen, ginds en her, mannen en vrouwen, ouden en jongen, aanzienlijken en geringen, zich nu eens neerzettend op de ruwhouten banken voor den feestdag hier opgeslagen, of voor het meerendeel zich scharend alreeds in breedende kring hier nabij de beek vanwaar gij het rookzuiltje ziet opgaan van Wolfhezens hoeve.

En — even als ginder onder het digte geboomt aan het eind van den bergrug — de bergrug die ten Zuiden het feestterrein bepaalt — even als dáár en in de opene ruimte waaraan ik u herinneren zou, even als verder nog nabij den oorsprong van

het beekje in het straks genoemde sparrenbosch, even als dáár staat ook hier op den beekheuvel, met den rug naar den vliet gekeerd en tusschen het groen van drie sierlijke beuken, een spreekgestoelte. Van jong gekielde sparren in een geslagen, verheft het zich zonder sieraad, en de menigte die er zich steeds digter omheen verzamelt noodt de scharen die nog rondwalen of immer nog toestroomen van heinde en ver, om er te komen en mee te luisteren naar den man die aanstonds het woord zal voeren.

En zie, daar beklimt hij het gestoelte. Duizende blikken zijn op den volksman gerigt. Gij kent hem, den ijverigen dienaar zijns Heeren, den stichter van het toevlugtsoord voor gevallen vrouwen, het Steenbeek dat den spotlach reeds dan zou doen verstommen, wanneer het ook maar één, een enkele ongelukkige uit den zondenpoel had opgerigt. Daar staat hij zonder uiterlijk vertoon, terwijl hij den ernstigen blik slechts vlugtig over die duizenden weiden laat. Wat er omgaat in zijne ziel nu hij het eerst tot die schare zal spreken! Daar verheft hij zijn stem. Wolfhezen herneemt zijn plegtige stilte. De bonte schare luistert Het welkom! wordt haar toegebracht. Een mannenkoor door bazuinenklank gesteunt neemt dat welkom over, in een opwekking om eer en lof te geven aan den Schepper, den Levensbron. En de man op het gestoelte neemt nogmaals het woord en noodigt de gansche schare uit tot het aanheffen van een blijden psalm, den „Rotssteen van ons heil,” den Koning aller koningen ter eere. En van het gestoelte wuift een kleine vredevlag ten teeken dat het orkest zijn koperen stem zal paren aan dien zang.

O, wie er dan ook nog meenen mogt dat het lied in den spoorwagen aangeheven er misplaatst zij geweest, neen niemand; niemand zal van Wolfhezen in zijne woning zijn wedergekeerd die spotten durft met dat heilige oogenblik. Ja zelfs de man die nog twijfel voedt, of Hij die het oog formeerde zou kunnen zien, die het oor wist te planten zou kunnen hooren, hij, hij zelfs heeft een heilige ontroering gevoelt toen daar door die duizenden den Schepper een loflied werd toegebracht in zijn schoonsten, zijn eigengemaakten tempel. En onder welke omstandigheden?

Hoor, de redenaar schetst het: De beeke volgend naar heur einde, wijst zij u gedenktekenen der oudheid aan: ginds een heuvel waar in vroegere eeuwen het heidendom zijne dooden begroef; of verder nog den boom, die spreekt van de Christen kapel — de eerste misschien in deze oorden gesticht. De spreker herinnert aan de Sakers en Franken; hoe woeste horden der eersten ginds naar de Betuwe afdaalden en er Christen offers roofden voor hunne bloedige altaren; hij wijst op den lateren tijd toen gewetensdwang den fanatieken kop verhief in deze landen, en de arme vervolgdens bijeenscholen om in wouden of in velden te hooren naar een prediking waaraan hun ziele behoefte had;

hij schetste... Maar genoeg, nu, nú was het een andere tijd; menschen-offers den heidenschen goden, of kerkelijke meeningen gewijd, zij vielen niet meer. Gewetensvrijheid was de zege dezer eeuw; maar toch — toch lagen in ver verwijderde oorden, nog millioenen menschen geketend in de banden van het „barbarisme.” En dit, dit plegtige feest het zou gevierd worden als het feest van den strijd des Christendoms tegen dat „barbarisme.” Een heerlijk, een heilig feest! En ja, terwijl men de schare naar dezen tempel had opgeroepen dewijl er geen kerkgebouw groot genoeg was om de telken jare grooter wordende menigte te kunnen bevatten, voorzeker, nu zou ook deze reine tempel er toe bijdragen om de stemming der heilige feestvreugde te verhoogen; en biddend, en dankzeggend, en lofzingend en offerend op het altaar der barmhartigheid, zou men in liefde daar bijeen zijn in den naam des Vaders, des zoons en des heiligen geestes.

Wil het mij niet ten kwade duiden indien ik des sprekers rede, in zoo breede trekken hoogst onvolkomen terug gaf. Hij die niet onvatbaar mag heeten voor het schoon van een frisch en behoorlijk tafreel, hij kon er niet hooren alleen, hij moest er ook zien.

't Was een treffende aanblik die ontelbare menigte aan weerszijden en vóór het spreekgestoelte op den beekheuvel te aanschouwen, afdalende in een wijd — wijden kring naar den bergrug heen.

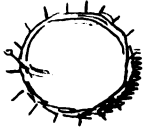
Ja, ik zie ze nog voor mij die schoone groepen aan de helling van den heuvel. De blonde Geldersche deerne in haar eenvoudige paarsche jakje, den blik onafgebroken naar den spreker gewend; zij, naast den grijzen burger uit de stad met zijn zilverwitten steeds ongedekten schedel, en aan zijn arm den zwakken blinden jongen, met het petje in de hand en de matte oogen naar boven gerigt.

Ik zie haar nog te midden van meendeels ter neergezeten mannen en vrouwen, de schoone, blanke Noord-Hollandsche boerin, onwillens op een kleine verhevenheid geraakt, uitstekend boven velen en zichtbaar voor ieders oog. Ik zie haar nog terwijl zij zich wendt en keert, met iets schichtigs in den blik zich bedroevend misschien, dat ze nú in dezen stond met niets kon vervuld zijn dan — met zich zelve. Men zal u niet hard vallen schoone vrouw, niet waar, gij stond daar zoo hoog en hoe hooger men staat...

En straks, zal ik de scharen betrachten terwijl zij zich spoeden naar de ververchings-plaats waar aan menigeen den wensch ontsnapte: dat hij er hartiger bete mogt vinden dan brood en brood maar alleen. Zal ik de menigte meer naauwlettend bespieden waar zo ginds en her in schilderachtige groepen zijn neergezeten, de velen, die even als mijn reisgenooten in den spoorwagen, of de betrekkingen en vrienden die ik te Wolfhezen vond, zich van een ruimen proviand hadden voorzien voor den vermoeijenden dag. Zal ik later de redenaars hooren op de vier gestoel-

Bitéate van de Thème en Martinus Vrijhof

Qu'il reste seul;

.....
Avec son deshonneur.

On ira la Favorite.

ten in het bosch, en u verhalen wat ze daar leerden en predikten in dien heerlijken tempel?

O, ik bid u althans dit laatste niet. Ik geloof wel dat daar nog veel waars en veel goeds is gespoken door die vele redenaars; ja, ik zelf heb er menig woord vernomen dat velen ter stichting en leering heeft kunnen zijn, maar toch — met een smartelijk gevoel heb ik u verlaten, schoon sparrenbosch, toen in weinig gekuischte taal daar een gebed ten hoogen werd opgezonden, vermengd met: „een reuke des doods ten doode"! Schoon sparrenbosch waar in uw midden, Gods reine adem slechts trilt en verkwikt.

Mijn dierbaar Wolfhezen, een bitter pijlijken indruk moest ik ontvangen toen op uw schoonste gedeelte, onder het malsche groen uwer beuken en eiken, al galmend dat woord werd herhaald: Verdoemenis! verdoemenis!!

Wilt gij nog even den blik slaan in 't ronde en menschen zien — al zij het er weinigen — in Wolfhezens bosch?

Zie, een aanvallig meisje van twintig jaren omtrent, ginds bukt zij neder in 't groen en wordt niet moede kleine boschbessen te plukken, „die hier maar zóó in 't wilde groeijen." Weet ge; zij zal ze meenemen voor haar lieve kleine boertje die zoo verdrietig was dat zuster van huis ging. En de bessen, wacht, zij zal ze bergen in de kleine flesch waaruit ze met vader en moeder straks aalbessennat heeft gedronken.

En zie, nu parel er een traan in haar oog. Arm kind, men heeft u gevoelig gekrenkt. Een vrome kennis heeft u verdacht dat ge daar — in de stilte, verboden drank.!

Die vrome man, zeg, hoe kwam hij op zulk een gedachte! Liefde denkt immers geen kwaad zegt gij, en hij.... ginds zit hij nu neder en zingt met zijn vrienden een statigen psalm.

Hebt gij dien man wel gezien, dien leelijken man, met zijn neus als een aardappel, een bruine, groote neus met wratten er op; hij had een langen jas aan, een heel langen jas, waaruit een lang papier naar boven stak; een witte das droeg hij om den geelen hals en een vaal bruine parapluie onder den arm.

Dáár hebt gij hem weder. Nu staat hij onder zijn vaalbruine dak, den steel er van tusschen den arm geklemd; in de beide knoesterige handen houdt hij het lange, beduimelde papier en terwijl de eerste regenvlaag de punten van zijn dak tot gootjes maakt, waarvan een knaapje met wijden mond een stroompje opvangt, terwijl hij telkens den blik in 't ronde werpt om te zien of zich geen nieuwe hoorders komen voegen bij de weinige vrouwen die hem — 't zij met bevreemding of ook met diepe verrukking beschouwen, smakt hij op zalvenden toon het begrafenislid, dat hij dichtte, waarschijnlijk bij den dood van zijn zalige vrouw op haar, die hij „bekeerd had sijn — om eeuwig leevend te zijn — Gestaan had te midden van een

verdoemt geslagt — Door hem en Christie bloed tot de verzeisenis gebracht."

't Was zeker niet beter dat vers, als het niet slechter was.

En verder, ik zie daar het oude vrouwtje zoo moeilijk oprijzend van de houten bank waarop voor haar eenig kleedingstuk is nedergelegd, opstaan om den jongen man dien zij dominé noemt háár plaatsje aan te bieden. En de jonge man, ik zie hem... zich nederzetten; maar ook, een aardig meisje zie ik wat verder heel haastig opstaan om het vrouwtje háár plaatsje te gunnen; was dat mijn blondje uit den spoorwagen niet? Ja wel zij was het, ik kreeg nog een vriendelijk knikje.

Doch — waar moest ik eindigen, indien ik de menschen wilde schetsen, de menschen der rigting te Wolfhezen het meest vertegenwoordigd. De menschen zoo als zij daar waren: goeden en kwaden, nederigen en hoogmoedigen, vroomen en huichelaars, elk met zijn Regter in eigen boezem!

Mijn dierbaar Wolfhezen, ik ga u verlaten. Het feest in uw groene zalen gevierd, ofschoon het ook wanklanken deed hooren die de spot wel mag treffen, maar liever de ernst toch bestraffen moet, het heeft zich gekenmerkt door een orde die de vier dienaren van 't geregt aan 't geeuwen bragt.

Het was een feestdag waarvan een eenvoudig doch rechtschapen man getuigde, dat het de schoonste zijns levens geweest was, een dag die hem onvergetelijk zou blijven tot aan zijn jongste ure.

En ik, mijn Pieter, als ik geen oordeel waag uit te spreken over het al dan niet wenschelijke eener herhaling van zulke feesten in ons dierbaar Nederland — dewijl gij mij toestemt dat men den boom toch eerst aan zijn vruchten leert kennen — terwijl ik u voor het laatst in gedachten de hand druk en u langzaam zie verdwijnen in de diepste verte van het straks weer cenzaam en schemerig woud — dan tuur ik ook nog eens naar het rook-zuiltje dat opstijgt uit de schouw als het van lieverlede schuif gaat in den zachten avondsluier.

En dan — dan komen ook die dagen mij weder voor den geest, de dagen aan uwe zij in Wolfhezen gesleten, en de wensch wordt vurig in mijne borst: dat Wolfhezen, door zijn edele eigenaars, zoo ongerept als als tot heden, bewaard moge worden voor het nageslacht, zij het niet slechts ter wille van den verrukten natuurbeschouwer of den zoon der kunst, maar zelfs — als het zoo wezen moet, om er ook weder vele menschen bijeen te vergaren, menschen steeds edeler en reiner; niet oordeelende en verdoemende maar één, één in de heiligste Liefde.

BERIGTEN EN MEDEDELINGEN.

's Gravenhage, 4 September 1863.

— Ter herinnering aan Körners sterfdag hebben meer dan vijfhonderd steden in Duitsch-

land afgevaardigden naar Ludwigslust gezonden, van waar zij in optogt naar Wöbbling getrokken zijn. Bij deze gelegenheid is ook een gedenkstuk geplaatst in Körners voormalige woning te Dresden, terwijl een zilveren gedenkstuk voor den dichter en strijder in het Germaansche museum te Neurenberg is gesteld.

— De commissie voor de voltooiing van den Dom heeft alle vorsten van Duitschland uitgenoodigd tot het Dombouw-feest, dat den 15^{en} en 16^{en} October dezes jaars te Keulen zal worden gevierd.

— De bekende schrijver Thomas Carlyle heeft zich in Macmillans magazijn in een artikel over den Amerikaanschen oorlog, „Ilias Americana in nuce", voor de slavernij verklaard. Hij houdt ze voor eene zeer goed in de maatschappij passende soort van diensbaarheid. Zijne meening concentreert hij in de volgende redenering: „Peter uit het noorden huurt zijne knechten bij de maand of bij het jaar; Paul uit het zuiden huurt hen voor hun gansche leven. Daarom wilde Peter Paul de hersenen inslaan, maar dat heeft hij nog niet ten uitvoer kunnen brengen."

— Tot nog toe is geen uitgever op het denkbeeld gekomen om een katalogus van standbeelden in het licht te geven. Nogtans zou hier misschien sprake kunnen zijn van het voorzien in eene werkelijk bestaande behoefte, want met den dag neemt het aantal standbeelden toe. Zelfs tot Finland is de manie overgeslagen. Daar zijn bereids, in slechts negen gemeenten nog, 13000 roebels bijeen gebragt tot het oprigten van een standbeeld voor den keizer van Rusland naar aanleiding van het bijeenroepen van den landdag. In September zullen in België de standbeelden van Artevelde te Gent, en van de gravin van Epinay te Doornik worden onthuld, beiden met groote feestelijkheid; koning Leopold zal zoowel aan de eene als aan de andere plegtigheid deelnemen. Den 25n Augustus werd het standbeeld van koning Lodewijk van Beijeren te Kehlheim onthuld. Het is van Kehlheimer graniet vervaardigd; het beeld zelf is tien, het pedestal 9 voet hoog. De beeldhouwer is professor Halbig. Den 12n October zal het beeld van koning Maximiliaan van denzelfden kunstenaar onthuld worden. Te Hanover zamelt men geld voor het oprigten van een standbeeld van den vrijheer von Merck, waarvoor de koning 300 thalers heeft afgezonderd. Het nationale gedenkteeken te Genève ter herinnering aan de opnemng van Genève in den Zwitserschen bond, zal waarschijnlijk vervaardigd worden door Heinrich Imhoff, wiens ontwerp dat der andere mededingende kunstenaars bijna geheel in de schaduw stelt. Het is een symbolisch monument met figuren op de zijden, terwijl in basrelief de belangrijkste gebeurtenissen uit de zwitsersche geschiedenis voorgesteld zijn. Waarlijk standbeelden genoeg voor ééne maand.

DE BEROEMDSTE HEL. ¹

Wil men niet jegens een voor eeuwen geschreven werk onregtvaardig zijn, dient in de meeste gevallen de tijd, waarin het geschreven werd, godurig in gedachte gehouden te worden, opdat hetgeen ons nu

¹ Naar aanleiding van "Dante's Divina Commedia. Metrische vertaling, voorzien van ophelderingen en afbeeldingen, door A. S. Kok." Eerste deel. De hel, Haarlem Kruseman, 1863.